

Psychické procesy u osob se zrakovým postižením

Zrakové vnímání umožňuje příjem cca 80% informací. Oslabení vnímání zrakem pak ovlivňuje veškeré psychické procesy:

- vnímání
- pozornost
- paměť
- představivost
- myšlení
- řeč a komunikace

1. Vnímání

A. U vidící osoby:

Celistvost – zaručena kombinací všech smyslů při vnímání, minulými zkušenostmi

Výběrovost – vztah k aktuálním potřebám, vědomé zaměření jen na část z celku

Významovost – objekt je nositelem informací a významů, uplatňuje se proces zobecňování a verbalizace

B. U osoby s těžkým postižením zraku:

Celistvost - narušena ztrátou či narušením základního smyslu – zraku

Výběrovost – množství podnětů je redukováno a tím i možnost výběru

Významovost – objekt není pochopen a vnímán ve svém plném významu

Člověk bez postižení zraku využívá vizuální zkušenosti.

2. Pozornost

A. U vidící osoby:

bezděčná – spontánní zájem a koncentrace pozornosti na vybrané jevy/ předměty

záměrná – možnost koncentrace pozornosti

Vytrvalost a intenzita pozornosti jsou dány právě zrakovými vjemy – fixací- s každou jedinou přichází nové podněty do mozku.

B. U osoby s těžkým postižením zraku:

bezděčná – redukce množství objektů

záměrná – zaměřená na sluchové podněty, jejichž jednotvárnost unavuje.

Možné snížení aktivační úrovně až po deprivaci, vznik pohybových automatismů již v raném věku.

3. Paměť

A. U vidící osoby:

Uchování důležitých informací, množství informací je možné získávat opakovanou vizuální zkušeností

B. U osoby s těžkým postižením zraku:

Množství informací není možné získávat opakovanou vizuální zkušeností.

Nutné zapamatování, dlouhodobé uchování a následné vybavení velkého množství informací, často jen slyšených. Tréninkem lze paměť dobře vycvičit. Pomáhá opakování, systém.

4. Myšlení

A. U vidící osoby:

- zobecněné, nepřímé, zprostředkované poznávání
- myšlenkové procesy – analýza, syntéza, zobecňování...

B. U osoby s těžkým postižením zraku:

- konkrétní, s vazbou na zažitou zkušenost, chybí vizuální zkušenost
- obtíže při srovnávání, zobecňování, vyčleňování obecných a nepodstatných znaků
- mohou se objevit obtíže s propojením informací

5. Řeč a komunikace

A. U vidící osoby:

Možnost abstrakce, představivosti, získání slovní zásoby zkušeností, spojením předmět/jev – slovo

B. U osoby s těžkým postižením zraku:

„Verbalismus“ – tzn. používání pojmů bez přesného vědomí toho, co znamenají (např. barvy)

Vývoj řeči opožděn asi do 7let, pak rychlý rozvoj - **řeč je kompenzačním prostředkem**

- zvýšený výskyt poruch řeči (zejména dyslálie)
- časté stereotypy v chování (kývání, tlačení očí aj.) – tzv. pohybové automatismy.

Zrak je smysl rychlý, vnímáme jím okamžitě informace o celém okolí, můžeme se na dílčí detaily zaměřit.

Hmat je vjem pomalý, postupně vnímáme od detailů k celku – tedy opačně než zrakem a nemůžeme postihnout tolik informací.

V komunikaci se někdy může stát, že člověk s postižením zraku nemá s diskutovaným tématem tolik zkušeností – chybí mu zkušenost vizuální. Okolím může být v tomto vnímán jako „méněcenný“ komunikační partner.

Vliv zrakového postižení je patrný také pro oblast socializace jedince. Děti bývají často více závislé na rodičích, zásadní je také výchovný styl rodičů. Optimální je podpora dítěte v jeho samostatnosti, učení vnímat své slabé a silné stránky, překonávat bariéry a hledat strategie, které v tom pomáhají. (viz podpora potencialit dítěte, Z. Helus – Dítě v osobnostním pojetí).

Důsledky plynou z tzv. ochranné výchovy, může vyústit až v tzv. **syndrom naučené bezmocnosti** z dlouhodobého nedostatku příležitostí zvládnout činnosti a rozhodnutí sám.

Vzhledem k zásadnímu vlivu postižení zraku na psychické procesy, ovlivnění adaptability, sociability atd. můžeme tvrdit, že intelekt může plnit kompenzační funkci. Tzn. Žáci s průměrným až nadprůměrným intelektem mívají i s těžkým zrakovým postižením schopnost dosáhnout velmi dobrých výsledků v učení, tempu práce, zvládnání různých činností.

U kombinace zrakového a mentálního postižení se naopak obtíže způsobené nedostatečným zrakovým vnímáním společně s podobnými deficity způsobenými sníženým intelektem prohlubují.

Použité a doporučené literární a internetové zdroje:

- BARTOŇOVÁ, M., BYTEŠNÍKOVÁ, I, VÍTKOVÁ, M. Děti se speciálními vzdělávacími potřebami v mateřské škole- Brno : Paido. 2012. ISBN 978-80-7315-237-6
- ČÁLEK, O., HOLUBÁŘ, Z., CERHA, J. *Vývoj osobnosti zrakově těžce postižených*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.
- FINKOVÁ, D., LUDÍKOVÁ, L., RŮŽIČKOVÁ, V. Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením. 1. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. 158 s. ISBN 978-80-244-1857-5.
- HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. Oftalmopedie. Texty k distančnímu vzdělávání. Brno : Paido. 2007. ISBN : 978-80-7315-145-4.
- HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí. Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál. 2004. ISBN 80-7178-888-0
- HRADILKOVÁ, Terezie. *Praxe a metody rané péče v ČR: průvodce sociálním modelem*. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1386-4.
- JANKOVÁ, Jana a Dagmar MORAVCOVÁ. *Asistent pedagoga a dítě se zrakovým postižením*. Praha: Pasparta, 2017. ISBN 978-80-88163-61-9.
- KOCHOVÁ, K., SCHAEFEROVÁ, M. *Dítě s postižením zraku: rozvíjení základních dovedností od raného po školní věk*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0782-5.
- NIELSEN, L. Učení zrakově postižených dětí v raném věku. Praha: ISV, 1998.
- PŘINOSILOVÁ, D. Vybrané okruhy speciálně pedagogické diagnostiky a využití v praxi. Brno: MU, 1997, 2000.
- VÁGNEROVÁ, M. Oftalmopsychologie dětského věku. Praha: Karolinum, 1985. ISBN 80-7184-053-X